

OCHRONA DZIEDZICTWA W KANADZIE

Zabytki, zbiory i kryteria ochrony

Pomimo względnie krótkiej historii (terytorium Kanady zostało odkryte w 1497 roku, a samo państwo zyskało suwerenność 72 lata temu) i nasuwających się nieuchronnie skojarzeń z bogactwem natury, Kanada jest państwem o licznych zabytkach, zapewniającym ochronę dziedzictwa i żywotność kultury w ramach aktywnej polityki rządowej promującej „kanadyjskość”. Kanada, która przyjmuje rocznie około 300 tys. nowych obywateli, to mozaika narodowości i tradycji z całego świata, nadal tworzy swą historię, buduje tożsamość narodową i poszukuje środków jej wyrazu. Świadome umacnianie więzi mieszkańców z krajem ma bezpośredni wpływ na pojęcie dziedzictwa narodowego oraz nadaną mu integracyjną rolę. Definicja dziedzictwa to w Kanadzie kwestia otwarta.

Dobra kultury tego kraju odzwierciedlają kształtowanie tzw. treści kanadyjskiej, integrującej różnorodność kultury, pozwalającej wszystkim grupom etnicznym na utożsamienie się chociażby z pewną częścią dziedzictwa w kontekście wspólnych, możliwe że wyidealizowanych wartości, jak zrozumienie i akceptacja odmienności.

Miejsca pamięci narodowej, 150 miejsc oraz zabytków historycznych, niektóre o znaczeniu na skalę światową, nawiązują do trzech fundamentalnych faz w historii kraju oraz wkładu poszczególnych grup, które przyczyniły się do jego kształtowania: do czasów prehistorii i tradycji tzw. Pierwszych Narodów, czyli ludności indiań-

skiej i eskimoskiej (miejsca te dotyczą aktualnie 130 tys. autochtonów), do przeszłości kolonialnej Francji i Anglii, i do kolejnych pokoleń emigracji napływającej nieprzerwanie od ponad 200 lat.

Head-Smashed-In Buffalo Jump w prowincji Alberta, wpisane na Listę Dziedzictwa Światowego w 1981 r. to świadectwo archeologii ilustrujące tysiącletnie praktyki łowieckie Indian zamieszkujących prairie. Stare Miasto Québec, które znalazło się na Liście Dziedzictwa Światowego w 1985 r., upamiętnia czas panowania Francji. Założone przez francuskiego odkrywcę Samuela Champlaina w 1608 r. jest jedynym miastem w Ameryce Północnej, które zachowało w całości mury

Miejsce pamięci narodowej Grosse Ile

Miejsce pamięci narodowej Head Smashed In Buffalo Jump

Muzeum w Ottawie

Muzeum Sztuk Pięknych w Montrealu

Pomnik upamiętniający bitwę na rzece Restigouche

lonialną Anglii, opartą na podboju militarnym, upamiętnia sieć fortyfikacji oraz pól bitewnych. Miejsce bitwy na rzece Restigouche upamiętnia ostatnią walkę wojny siedmioletniej, która zakończyła się podbojem Nowej Francji przez Anglię. Przeprowadzono tam w latach siedemdziesiątych największe w skali światowej podwodne wykopalska. Pamięć o emigracji to pomnik Irlandczyków na Grosse Ile w prowincji Québec, przez którą emigranci, przede wszystkim z Irlandii, napływali od początku XIX w. aż do wybuchu I wojny światowej. Jedyne miejscem pamięci narodowej poza granicami kraju są wykupione przez rząd kanadyjski tereny pól bitewnych w Vimy w pobliżu Verdun. Liczne ekipy konserwatorskie regularnie restaurują dostępne dla zwiedzających umocnione okopy.

Ogólna polityka ochrony dziedzictwa oraz promocji wielokulturowości znajduje również odzwierciedlenie w zbiorach i na wystawach muzealnych. Kanadyjskie Muzeum Cywilizacji, odpowiedzialne m.in. za promowanie dialogu między grupami etnicznymi i narodowościowymi, prezentuje obecnie wystawę *Prezenza* poświęconą dorobkowi Kanadyjczyków pochodzenia włoskiego.

Zgodnie z ustawą o muzeach z 1990 r. instytucje muzealne mają za zadanie tworzyć, przechowywać, udostępniać oraz rozpowszechniać w kraju i poza granicami zbiory starej, nowoczesnej i współczesnej sztuki kanadyjskiej, a także światowej. W szklanym gmachu Narodowego Muzeum Sztuk Pięknych w Ottawie można podziwiać na ponad trzech tysiącach metrów kwadratowych powierzchni wystawowej bogatą kolekcję sztuki kanadyjskiej oraz dzieła mistrzów z całego świata. Urzekają pięknem i elegancją barwne hafty indiańskie z koralików na odzieży i przedmiotach codziennego użytku sąsiadujące z kolonialnymi srebrami i pejzażami w stylu angielskim. Muzeum regularnie prezentuje Grupę Siedmiu (Harris, Lismer, Jackson, MacDonald, Johnston, Varley, Carmichael). Założona ok. 1910 r. Grupa Siedmiu cieszy się największą sławą wśród arty-

obronne oraz szesnastowieczną zabudowę wraz z zabytkowymi kościołami, klasztorami oraz Cytadelą. Obecnie Québec jest stolicą frankojęzycznej prowincji o tej samej nazwie, a Stare Miasto nadal pełni funkcję centrum administracyjnego i religijnego. Przeszłość ko-

Franz Johnston *Strażnik wąwozu*

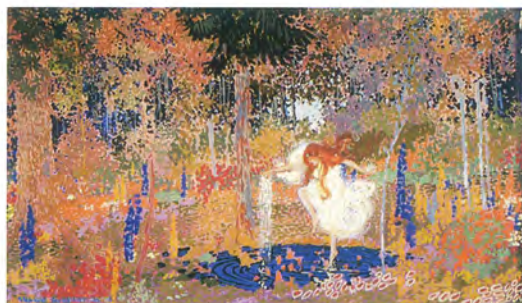
Franz Johnston *Północna noc*

Tom Thomson *Sosna*

Franz Johnston *Pogorzelisko*

Franz Johnston *Magiczna woda*

Tom Thomson *Północna rzeka*

stów kanadyjskich, a niektóre obrazy osiągają ceny kilku milionów dolarów. Płótna oddają hołd wspaniałej przyrodzie w charakterystycznym stylu o śmiałych barwach i teksturach, zrywającym z ówczesnymi tendencjami malarstwa kanadyjskiego.

Encyklopedyczne zbiory sztuki światowej pełnią funkcję kształceniową przekrojowym wyborem dzieł. Rozwój sztuki europejskiej od czasów średniowiecza po wiek XIX ilustrują znakomite dzieła Simone Martini (*Święta Katarzyna z Aleksandrii*, około 1320), Piera di Cosimo (*Venus*, 1518), rzeźby Berniniego, obrazy Poussin, Rubensa (*Złożenie do grobu*, 1612–1614), Rembrandta, Chardina (*Gubernantka*, 1730), Canaletta (seria widoków topograficznych Wenecji) oraz Turnera, Moneta, Corota i Degasa.

Powstałe w 1860 r. Muzeum Sztuk Pięknych w Montrealu szczyli się jedną z najznakomitszych kolekcji encyklopedycznych w Ameryce Północnej. W jej skład, oprócz dzieł sztuki europejskiej, wchodzi sztuka Dalekiego Wschodu, islamska, starożytna, przedmioty z Oceanii i Afryki, sztuka prekolumbijska oraz zdobnicza z całego świata. Muzeum posiada również 148 dzieł artystów polskich, w tym monety, rysunki Kierkowskiego, grafiki Skoczylasa i Konarskiej, a także tkaninę Abakanowicz. W tym roku muzeum wzbogaciło swą kolekcję m.in. o szesnastowieczne ikony z Rosji oraz obraz i rysunki Miró.

Mimo iż głównym zadaniem Narodowego Archiwum Kanady, w odniesieniu do *Ustawy o Narodowym Archiwum* z 1985 r., jest przechowywanie prywatnych i państwowych dokumentów o znaczeniu narodowym, udostępnianie ich publiczności oraz udzielanie pozwoleń na niszczenie dokumentów instytucji rządowych, archiwum tworzy własne zbiory ściśle nawiązujące do historii kraju. W tym roku, korzystając z ustanowionej prawnie przez *Ustawę o wywozie i wwozie dóbr kultury* (1974 r.) finansowej pomocy Ministerstwa Dziedzictwa, powiększono zbiory o osiemnastowieczne akwarele Benjamin Fishera, brytyjskiego oficera i inżyniera, przedstawiające widoki Kanady w pierwszych latach kolonii brytyjskiej.

Ustawa o wywozie i wwozie dóbr kultury zapewnia kontrolę wywozu dzieł sztuki należących do kategorii objętych ochroną oraz ustanawia system dotacji i pożyczek (do pięćdziesięciu procent wartości przedmiotu) pozwalających upoważnionym instytucjom na zakup dzieła o wartości narodowej. Komisja oceny wywozu dóbr kultury powołana w 1977 r. rozpatruje odrzucone podania o eksport, statuuje o przyznaniu dotacji na zakup dzieł sztuki oraz ustala wartość darowizn w celu uzyskania ulg podatkowych.

Zezwolenie na wywóz konieczne jest w przypadku dóbr mających powyżej 50 lat, niezależnie od ich pochodzenia. Chronione kategorie to

Simone Martini *Święta Katarzyna z Aleksandrii*

Claude Monet *Most Waterloo – słońce we mgle*

przedmioty o znaczeniu dla archeologii, prehistorii, artystycznym lub naukowym, przedmioty etnograficzne o wartości powyżej 500 dolarów, sztuka zdobnicza powyżej stu lat, meble o wartości przekraczającej 2 tys. dol., rysunki, akwarele, grafiki o wartości powyżej tysiąca dolarów oraz wszelkie przedmioty powyżej 3 tys. dol.

Kryteriami oceny wartości narodowej są: znaczenie dla historii, społeczeństwa Kanady, walory estetyczne, naukowe oraz artystyczne. W przypadku, gdy przedmiot odpowiada kategoriom oraz kryteriom oceny, a upoważniona instytucja państwowa zgłasza chęć zakupu, zezwolenie zostaje zawieszane na 6 miesięcy. Jeśli przedmiot nie zostanie zakupiony pomimo ofiarowanych dotacji, zezwolenie na wywóz zostaje przyznane.

Ewaluacja walorów zabytkowych jest główną osią ochrony zabytków w Kanadzie.

W magazynach Muzeum Archeologii w Québecu przechowywane są turystyczne talerze z lat sześćdziesiątych nie dlatego, że wydobyto je z pokładów wykopaliskowych na Cytadeli, ale ponieważ w przyszłości będą mogły stanowić świadectwo epoki w historii kraju.

Definicja tego, co zabytkowe, jest nieustannie poszerzana w oparciu o kryteria oceny stosowane w procesie ewaluacji. Kryteria te są ciągle aktualizowane i uzupełniane, a na podstawie ich zmian można prześledzić ewolucję filozofii konserwacji w kraju,

gdzie świadomość konieczności ochrony dóbr kultury przerodziła się w konkretne działania dopiero po I wojnie światowej wraz z powołaniem w 1919 r. Rady Zabytków i Miejsc Pamięci Narodowej, odpowiedzialnej za wybór miejsc pamięci narodowej. Do początkowo stosowanego kryterium wartości historycznej dołączono w latach pięćdziesiątych kryteria wieku oraz walorów architektonicznych. Wraz z *Ustawą o ochronie zabytkowych stacji kolejowych* z 1989 r. przyjęto kolejne i zarazem kluczowe kryterium odzwierciedlające integracyjną, pozbawioną naukowej elitarności, adresowaną przede wszystkim do odbiorców politykę ochrony dóbr kultury. Ministerstwo Dziedzictwa prowadzi poprzez konsultacje elektroniczne stały dialog z obywatelami na temat poszukiwania nowych kierunków ochrony dóbr kultury i aktualizowania pojęcia dziedzictwa. To podejście ma bezpośredni wpływ na prezentację zabytków. Są one doskonale opisane. Często organizowane są pokazy, na których wolontariusze, ubrani w kostiumy z epoki, przypominają dawne wydarzenia i zapomniane technologie.

W miarę uznawania nowych kryteriów oceny ochrona objęła całe okęgi, a także ogrody i pejzaże, inicjując przyjęte aktualnie tematyczne ujęcie ochrony dziedzictwa. Przykładem jest *Ustawa o ochronie zabytkowych stacji kolejowych* ilustrująca poszukiwania nie tylko konkretnych zabytków,

lecz całych zagadnień o szczególnym znaczeniu dla powstawania państwa (kolej, symboliczny most pomiędzy wschodem a długo niedostępnym zachodem, zapoczątkowała nowy rozdział w historii Kanady). Prowadzona automatycznie przez biuro oceny zabytkowych budynków rządu federalnego ewaluacja budynków mających ponad 40 lat przyczyniła się w znacznym stopniu do uznania walorów i ochrony licznych obiektów architektury współczesnej. W chwili obecnej rada poświęca zwiększoną uwagę ludności autochtonicznej, roli kobiet oraz wspólnot kulturowych.

Mimo iż Kanada nie może konkurować z krajami europejskimi pod względem liczby oraz wieku obiektów chronionych, kraj ten szczyli się wysoko postawioną szkołą konserwacji i polityką ochrony dóbr kultury. Ponieważ niewiele obiektów mogło zostać objętych ochroną ze względu na wiek, a rozwój ekonomiczny kraju był głównym motorem działania, ochrona każdego zabytku musiała być uzasadniona kryteriami wartości. Ten proces pozwolił na wypracowanie dynamicznej filozofii konserwacji dalekiej tradycyjnej myśli europejskiej. Niewykluczone też, że kanadyjskie podejście do ochrony zabytków mogłoby stać się pomocne w kontekście zmian zachodzących w społeczeństwach europejskich, coraz bardziej otwartych na kultury krajów sąsiednich oraz własną regionalną lub kulturową różnorodność. ■